

Marilaisen olemassaolon kielioppi – sanat *uke* ja *ulo* kielenoppijan näkökulmasta¹

Marin kielen opinnoissa vieraskieliselle opiskelijalle tulevat varsin äkkiä vastaan pienet ja kätevät sanat *uke* (*уке*) ja *ulo* (*уло*). Ensimmäisellä voi helposti kieltää ja toisella myöntää jonkin olemassaolon. Näin sanottuna kyseisten sanojen käyttö kuulostaa yksinkertaiselta, mutta niillä on itse asiassa monta eri käyttötapaa ja merkitystä. Näiden käyttötapojen ja merkitysten olemassaolon opiskelija saattaa huomata helposti, mutta samalla selviää myös, että tietoja niistä ei ole helppo löytää sanojen tärkeydestä ja taajuudesta huolimatta. Tässä artikkelissa ensin selvitämme, mitä tietoja on oppikirjoista ja sanakirjoista saatavilla sanoista *uke* ja *ulo*, kun marin kielen opiskelija alkaa niitä etsiä. Tämän jälkeen esittelemme puheena olevien sanojen oppimateriaaliin kuulumattomia käyttöesimerkkejä, jotka valaisevat, miksi kyseisiä sanoja on vaikea kuvata oppikirjoissa.

Maria on voinut opiskella niin itsenäisesti kuin opettajankin johdolla esimerkiksi kirjojen *Марийский язык для всех* ”Marin kieltä kaikille” (Зорина, Крылова & Якимова 1990; Крылова & Якимова 1991) ja *Поро кече!* ”Нуvää päivää!” (Учаев & Ефремов 1998) avulla. Kummankin kirjan metakielenä on venäjä, ja venäjänkieliset oppijat epäilemättä ovatkin olleet näiden kirjojen ensisijaisena kohteena.

Марийский язык для всех -kirjaparin ensimmäisen osan sanastossa *uke*- ja *ulo*-sanoja – ihme kyllä – ei ole. Kuitenkin kumpikin sana esiintyy ensimmäisen kerran jo sivulla 18 lukutekstin yhteydessä (*ulo* sekä tekstissä että sanastossa, mutta *uke* vain sanastossa). Myöhemmin kirjassa *uke* esiintyy harjoituksen lauseissa sivuilla 32, 40, 60 (jne.) ja *ulo* sivuilla 64, 72, 73 (jne.). Ainoa ohje *ulo*-sanasta annetaan sivulla 20: ”yksipersonaista muotoa (безличная форма) *ulo* käytetään genetiivin kanssa: *Серген кок йочаже уло*. ”Sergellä on kaksi lasta.””.

Kaikkiaan marin kielen oppijalle tulee sellainen käsitys, että niin *uke*- kuin *ulo*-sanankin tulee olla jollakin tavalla itsestään selviä. Tarkemmin asiaan syventymättä opiskelija voi helposti saada käsityksen, että *uke*- ja *ulo*-muodot kuuluvat *улаш* ’olla’ verbin paradigmaan kolmannen persoonan muotoina.

1. Tässä artikkelissa vain redusoituneen vokaalin merkintä on yhtenäistetty. Muut suoraan lähteistä lainatut sanat, esimerkit yms. on säilytetty sellaisina, jotta niiden jäljittely on mahdollisimman helppoa.

Mainitun kirjan sivulla 29 esitetään *улаш*-verbin preesenstaiivutus (vajaasti) ja sen mukaiset predikatiivilauseet:

мый улам – esim. *мый журналист улам*
тый улат – esim. *тый журналист улат*
тудо улеиш – esim. *тудо журналист*
нуно улыт – esim. *нуно журналист улыт*

Heti tämän jälkeen mainitaan, että 3. persoonassa preesens-futuurin kopulaa (*улеиш*) ei käytetä, kuten myös esimerkki osoittaa. Tässä *улеиш*-muodon esittämisellä ei ole sen enempää merkitystä kuin, että oppijalle esitellään tällaisen muodon olevan olemassa. Huomattakoon, että venäjän kieli ei käytä lainkaan kopulaa preesensissä (*я журналист* 'minä olen lehtimies', *он журналист* 'hän on lehtimies'). Sivun 40 esimerkeissä predikatiivilauseista on *тудо туньктышо* 'hän on opettaja', ja sivun 58 kielteisten lauseiden esimerkkinä on *тудо писатель огыл* 'hän ei ole kirjailija'. Täten predikatiivilauseen 3. persoonassa myönteistä muotoa ei ole ja kielteisenä se on *огыл*.

Kirjan sivulla 59 annetaan neuvo, että kieltoa *огыл* voidaan käyttää sanakieltoon: *мый огыл* 'ei minä', *йүштө огыл* 'ei kylmä', *рушарнян огыл* 'ei sunnuntaina', *лудаиш огыл*, *возаиш күлеиш* 'ei lukea, [vaan] kirjoittaa pitää'.

Oppikirjaparin toisessa osassa *уке*- ja *уло*-sanan käyttötavat laajenevat vain hiukan. Sanastossa on maininnat *уке* = *нет* 'ei ole' ja *уке паша* = *пустое дело* 'turha asia'. Varsinaisella opiskelupuolen sivulla 5 puolestaan esiintyy fraasi *мутат уке* 'epäilemättä, kieltämättä'. Sanasta *уло* sanastossa – erillään *улаш*-verbistä – mainitaan *есть*, *имеется* eli 3. persoonassa 'on' ja *уло илыиш* 'koko elämä'. Lisäksi esitellään fraasit *уло кертмын* 'kaikin voimin' ja *уло кумылын* 'koko sydäimestä'. Sanaston esimerkkien mukaan *уке*- ja *уло*-sanoja voidaan siis käyttää myös adjektiiveina.

Kirjan toisen osan sivulla 36 esitetään Tšavainin kuuluisa runo Lehto, jonka ensimmäinen rivi kuuluu *ик тымык ото уло мемнан элыште* 'maassamme on yksi hiljainen lehto'. Kuitenkin tekstin sanasto esittää vain *уло*-sanan adjektiivisen puolen. Sivulla 148 on lause *Янгелде кугузан нимогай поянлыкышат уке улмаиш* (annamme käännöksen myöhemmin), vaikka sitä ennen *улаш*-verbin 2. liittoperfektin paradigmassa on *огыл улмаиш*. Kaikkiaan sanat *уке* ja *уло* jäivät osin hämäräksi marin kielen oppijalle näiden kahden oppikirjan jälkeen.

Поро кече! -oppikirja käyttää *уке*- ja *уло*-sanaa esimerkkidialogeissaan, mutta varsinaisesti niiden käyttöä ja merkitystä ei valoteta. Esimerkiksi sivulla 34 on lauseet *Те тыште иледа? Туге, мый тыште илем. Уке, мый унала толынам* 'Asutteko te täällä? Kyllä, minä asun täällä. Ei, minä tulin vierailulle'. Ne osoittavat, että lausekiellossa *уке*-sanan myönteinen vastine on *туге*. Kirjan sivulla 29 on parina *нимат уке* 'mitään ei ole' ja *нимат огыл* 'ei se mitään, selvä, olkoon'. Kirjan sanastossa on vain *уке* 'нет' (myös *нет* 'уке').²

2. *Уло*-sana puuttuu kirjan sanastosta, ja venäläis-marilaisessa osassa on tapahtunut kömmähdyks, kun homonyymisuuden takia hakusanana *есть* 'syödä' esimerkiksi on eksynyt *уло*, jonka venäjänkielinen vastine on sekä *есть* 'on olemassa': *у тебя есть книга? = тыйын кыгат уло? ('onko sinulla kirjaa?')*

Kolmas oppikirja on Ja. G. Grigorjevin vuonna 1953 julkaisema *Марийский язык. Пособие для начинающих изучать марийский язык* ”Marin kieli. Apuneuvo marin kielen opiskelua aloittaville” (Григорьев 1953). Kyseinen kirja on kuitenkin nykyisin vaikeasti saatavissa. Oppikirjan sivulla 66 mainitaan, että predikatiivilauseen yksikön 3. persoonassa ei käytetä apuverbiä, esim. *тудо – студент* ’hän on opiskelija’, eikä ole mainintaa *улеш*-muodon käytöstä. Sivulla 137 verbit jaetaan itsenäisiin verbeihin ja apuverbeihin. Apuverbeinä toimivat verbit *лияш* ja *улаш* sekä *тўналаш* ’alkaa’. Niiden avulla muodostetaan futuurin ja preteritin liittomuotoja, esim. *ме лудын улына* ’me olemme lukeneet’, *план темыме лиеш* ’suunnitelma toteutuu’, ja ne toimivat predikatiivilauseissa, esim. *мый комсомолец улам* ’minä olen komsomolilainen’, *изам учитель лиеш* ’isoveljestäni tulee opettaja’. Samat verbit toimivat myös itsenäisinä: *мый кастене мӧнгыштӧ лиям* ’minä olen illalla kotona’, *мӧнгыштӧ кӧ уло?* ’kuka on kotona?’ Tämä on samalla näiden oppikirjojen ainoa kerta, kun *ulo*-muoto nimetään jotenkin.

Уке-sanasta on kirjan sivulla 170 mainittu, että se voi olla yksipersonaisena predikaattina kielteisissä lauseissa: *мыйын ачам уке* ’minulla ei ole isää’, *пӧртыштӧ ен уке* ’talossa ei ole ihmistä’. Myös tämä lienee luettavissa kuuluvaksi itsenäisiin verbeihin, sillä kummankin lauseen myönteisessä versiossa olisi predikaattina *ulo*.

Suomen kielen taitoiset marin opiskelijat voivat käyttää Alho Alhoniemen kirjaa *Marin kielioppi* (1985), joka on kielentutkijan ottein tehty esitys marin kielestä ja edellisiin oppikirjoihin verrattuna selvästi akateemisempi kokonaisuus. Sen sivulla 111 *улаш* ’olla’ -verbin preesensin taivutuskaava sisältää muodot *ulam, ulat, uleš, ulāna, ulāda, ulāt*. Yksikön 3. persoonan muotoa ei selitetä. Sitä vastoin seuraavalla sivulla mainitaan, että ”lisäksi on huomattava, että preesensin yksikön 3. persoonan eksistentiaalisena muotona ’on olemassa, on (jossakin)’ käytetään muotoa *ulo*”. Tämä koskee lähinnä itämaria, sillä länsimarin osalta sama asia mainitaan kirjassa hieman myöhemmin. Kummassakin päämurteessa sanan alussa on *u* (länsimarin muoto on *ulā*). Länsimarissa itämarin *улаш*-verbiä vastaa *ālaš*-verbi, ja sen taivutusmuodoissa on sananalkuinen *ā* (esim. *ālam* ’olen’). Tarkka lukija voi havaita, että *ulā* ei kuulu *ālaš*-verbin paradigmaan, mikä viitanee siihen, että länsimarin *ulā* olisi kielen sisäinen laina niittymarista.³

Alhoniemi mainitsee sivulla 116, että ”lisäksi käytetään itsenäisenä, usein eksistentiaalisena kieltosanana *uke* ’ei ole (olemassa)’ -sanaa”. Länsimarin osalta maininta *uke*-sanasta seuraa kirjassa vähän myöhemmin. *Ulo*-sanankäytöstä on sivulta 120 alkaen esimerkkejä: *kāšaže ulo γān, pirāžat ulo* ’jos on jäljet, niin on susikin? – – *tište šukā karša ulā* ’ – – täällä on (vedessä) paljon ryttöjä’. Esimerkkejä *uke*-sanankäytöstä eksistentiaalisena kieltosanana ei ole. paitsi 1. preteritin esimerkin osana (s. 121): *Kalāk šalanāšt. Uremāšte niγāat uke*. ’Kansa hajaantui. Kadulla ei ole ketään.’ Lisäksi Alhoniemi esittelee *uke*- ja *ulo*-sanojen adjektiivista ja substantiivista käyttöä.

3. Rakenteellisesti *ulo* näyttää muodostuvan preesensissä käytetystä *ul*-vartalosta ja *am*-konjugaation 1. preteritin yksikön 3. persoonan päätteestä *-o*. Tosin vartalon *l:n* pitäisi olla liudentunut. Sattumoisin suomessa voidaan käyttää menneen ajan muotoa kohteliaisuutta tavoittelevissa ilmauksissa, esim. *Tuliko kahvia?, Ja nimi oli?*, vaikka kyseessä olisikin preesens-futuurinen ilmaus.

Alhoniemi tarkoittanee, että *uke* ja *ulo* eivät varsinaisesti kuulu *ulaš*-verbin paradigmaan vaan että ne ovat erillisiä sanamuotoja. Silti kielioppiin liitetyvän lukemiston sanastossa vain *uke* on itsenäisenä hakusanana, kun taas *ulo* on sijoitettuna *ulam*-verbin alle.

Unkarin kieltä hallitsevat voivat opiskella marin kieltä Gábor Bereczkin laatimasta kirjasta *Chrestomathia Ceremissica* (1990). Kirja antaa kuitenkin väärän kuvan *ulo*-sanasta: *ulam* 'olla' -verbin yksikön 3. persoonan muoto on *ulo*, mutta myös *uleš*-muoto on usein käytössä (s. 53). Myöhemmin sivun 75 esimerkeistä *ulo* puuttuu: *jalštāna šüðö kolowič kudo* 'kylässämme [on] 125 taloa', *kup jər wārəš* 'suon ympärillä [on] mäki'. Sitten tulee maininta, että jos olemassaoloa halutaan korostaa, voi käyttää *on*-verbiä: *muča-alðər mučaštā ulā* 'saunassa on vesisäiliö'. *Uke*-sanasta on kirjan sivulla 53 pelkkä maininta: "yksikön 3. persoonassa on käytössä lisäksi kielteinen verbimuoto *uke* 'ei ole', esim. *oksam uke* 'minulla ei ole rahaa'".

Bereczki on keskeisiltä osin samaa mieltä kuin Beke (1911, 314), joka on kirjoittanut seuraavasti: *ulam*-, *alam*-verbin taivutuksessa 3. persoona ei ole säännön mukainen, ja länsimarissa tavataan myös *eš*-loppuista muotoa. Beke on ottanut esittämäänsä taulukkoon näitä löydöksiä vanhemmasta kirjallisuudesta: "erye ajžam ulo 'minulla on poikalapsi' (Genetz 1889, 13; saksannos mts. 97 on 'das Kind ist ein Knäblein'[!]); *pörtem tič una ulā, iktāžāmat om palā* (arvointus) 'taloni on täynnä vieraita, yhtäkään en tunne' (Porkka 1895, 25); *ulā* 'es ist, es giebt'; *koγobui an tāmāna-γāñā süanβui na ulā* 'meillä on suuripäisen pöhlön kaltainen hääisäntä'; *oksaet ulā?* – *ulā* 'onko sinulla rahaa? – on' (Ramstedt 1902, 160); *ālaš* 'sein'; *təðəγitsən āleš* 'es hängt davon ab' / '(se) riippuu siitä' (Ramstedt 1902, 164); *šošām kož-γitškə sukāulāγān* – 'jos keväällä on paljon kuusenkerkkiä – ' (Wichmann 1908, 207)".

Marin kieltä opetetaan äidinkieleltään marilaisille yhtenä oppiaineena muutoin venäjänkielisessä koulussa. Käytetyissä oppikirjoissa äidinkielen piirteistä ei tietenkään aivan kaikkea tarvitse eksplisiittisesti ilmaista. Tässä yhtenä esimerkkinä marin kielen oppikirjasta on Zinovi Učajevin *Маруш йылме. Теорий. 5–9 классан учебник* (Marin kieli. Teoria. 5–9 luokan oppikirja; ilmestyi 1993). Kirjan sivulla 121 puhutaan yksipersonaisista verbeistä (*безличный глагол* "persoonaton verbi"), mutta *ulo* ei ole mukana, koska *olla*-verbi lasketaan apuverbeihin. Sivulta 199 alkaen on lisää asiaan väljästi liittyviä esimerkkejä, joihin sisältyy myös 'olla'-verbin futuurinen *лиеш: Шем теңызын вүдшым йүаш огеш лий*. 'Mustanmeren vettä ei saa juoda.'

Apuverbinä (полшышо глагол) toimivan *olla*-verbin muodot luetellaan sivulla 122: *улам, улат, (улеш), улына, улыда, улыт*. Sulkeissa olevaa *улеш*-muotoa ei selitetä. Esimerkkinä annettu *докладшам сай ыле* 'esitelmäkin oli hyvä' olisi myönteisenä *докладшам сай* 'esitelmäkin on hyvä', johon *улеш*-muotoa ei kaivata. Sen sijaan kun kyseessä on verbaalinen merkitys (простой глагольный сказуемый), esimerkkinä annetun verbilauseen *тушто шуко калык ыле* 'siellä oli paljon kansaa' muuttaminen preesenssiin vaatisi *ulo*-sanan: *тушто шуко калык уло* 'siellä on paljon kansaa'.

Oppikirja etenee sykleittäin. Niinpä sivulla 185 palataan predikatiiviin (лүман составной сказуемый), joka koostuu nominiosasta ja apuverbistä. Seuraavalla sivulla on maininta, että yksikön 3. persoonan preesensissä apuverbiä ei käytetä: *тудо мурызо* 'hän on laulaja'; siis ei käytetä *улеш*-muotoa. Ajatusviivan käyttöä opetettaessa (s. 188) annetaan vastaavanlainen kielteinen lause: *мут күзö огыл* 'sana ei ole veitsi'. Edelleen sivulla 187 esitellään *улаш*- ja *лияш*-verbin predikatiivista ja verbaalista käyttöä, mutta verbaalisissa lauseissa preesens-muotoista *уло*-lausetta ei esiinny.

Уке-sana tulee selitettäväksi oppikirjassa vasta sivulla 214, jossa se esitellään lausetason selvittelylisäkkeen (*нуртыммо мут*) kaltaisena, joka ilmaisee puhujan suhtautumista lauseen sisältöön. Oppikirjan mukaan ne rinnastuvat lauseenalkuisiin interjektioihin: *Уке! Ме нигунамат лүдиш меран она лий!* 'Ei! Meistä ei koskaan tule pelokkaita jäniksiä!'. Myönteisenä vastineena on *да*, joka voi olla vaikkapa yksinään: *Да?* 'Niinkö?'. Aiemmin mainitsimme, että *uke*-sanana myönteinen pari olisi *туге*, ja varsinaisten lauseenlisäkkeiden joukossa (s. 213) onkin yhtenä *тугеже* determinatiivisen possessiivisuffiksin kera.

Kaikkiaan tässä viittä kouluvuotta varten laaditussa oppikirjassa *uke*- ja *уло*-sanojen luonne ja käyttötavat eivät selviä itsenäisinä kokonaisuuksina.

Parhaiten sanojen *uke* ja *уло* ominaisuudet tulevat esiin marin kielen moniosaisen sanakirjasarjan kahdeksannesta osasta (ks. СМЯ 8), jota marin kielen opiskelija voi myös käyttää oppimateriaalinaan.

Уке-hakusanan kohdalla on tiivistetysti seuraavaa:

1. partikkelina 'ei'; käytetään kielteisenä vastauksena kysymykseen, erimielisyyteen: *uke, авай, тый от шонгем* 'ei, äiti, et sinä vanhene?'
2. predikaattina 'ei ole, puuttuu': *пөртыштö иктам уке* 'talossa ei ole ketään', *оксам уке* 'minulla ei ole rahaa?'
3. predikaattina 'ei?'; käytetään edeltävän puheen vastakkainasettelussa: *мый южгунам паленам, южгунам – уке* 'joskus minä tiesin, joskus en'. (Marissa *uke* kieltää koko predikaation, mutta suomessa kieltosana on persoonainen.)
4. predikaattina *шааш*-partisiipin kanssa 'ei pidä, ei tarvitse': *куржмо нерген шонышашат уке* 'ei [ole] ajatustakaan pakenemisestä?'
5. predikaattina *маш*-substantiivin kanssa 'ei'; käytetään ilmaisemaan jonkin teon puuttumista: *кызыт тегытым шолтымаш уке гынат, завод дек миен шушаш годым нерыш тегыт пуш толын пура* 'vaikka terava ei enää poltetakaan, tehtaalte mennessä nenään tulee tervan tuoksua?'
6. substantiivina (sanankäytössä) 'se, jota ei ole': *uke эре сай* 'puuttuva on aina hyvä?'; *uke гыч улым ышташ ок лий* 'ei voi tehdä tyhjästä jotakin?'
7. substantiivina 'jnk puuttuminen?': *совла укелан лийын кочкын шым керт* 'lusikan puuttumisen takia en voinut syödä?'
8. substantiivina 'puute, köyhyys': *Ванька кум мыланем тореш огеш лий, укем пеш ужеш* 'Vanka-kummi ei vastusta minua, näkee hyvin köyhyytteni?'
9. substantiivina 'hölynpöly, joutavuus': *укем ойлаш* 'puhua palturia?'

10. adjektiivina 'olematon, ei-oleva': *тугеже мый тыланда öрам, родо-шамыч, кузе тыге уке мландым шалатылыда?* 'siinä tapauksessa minä ihmettelen teitä, sukulaiset, kuinka te näin jaatte olemattoman maan?'
11. datiivisijaisena 'turhaan': *укелан сыраш* 'suuttua turhaan'.

Tämän jälkeen tulevat esittelyyn lukuisat fraasit.

Уло-sanasta СМЯ 8 kertoo seuraavaa:

1. predikaattina 'on, on olemassa': *тиде чодыраште түрлө янлыкаты шуко уло* 'tässä metsässä on paljon erilaisia eläimiä'.
2. substantiivina 'olemassaoleva, se, joka on': – – *мо уло дене сийлаш тыршенят*. '– – pyrkivät kestitemään kaikella, mitä on'. (Ks. myös esimerkki уке 6.)
3. adjektiivina 'koko, kaikki': *үстелтöрыш шинчеш уло еш* 'koko perhe istuu pöytään'.

Huomattakoon, että *уло* on itsenäisenä hakusanana eikä tässä yhteydessä ole kehotusta verrata mihinkään, ei edes *улаш*-verbiin. Silti *улаш*-verbin esittelyssä on esimerkki, jossa *уло* on eksistentiaalisessa merkityksessä: *саму шуко пурен, налше калык уло* 'tavaraa tuli paljon, ostajia on'.

Edellä olevat СМЯ 8:n antamat esimerkit valaisevat *уке*-sanana käyttöä, mutta marin kieltä opiskelevälle edelleenkin jää epäselviä kohtia – varsinkin, kun lukee oppikirjojen ulkopuolisia tekstejä, joissa esiintyy runsaasti tässä tarkasteltavina olevia sanoja. Esimerkiksi katkelman *О–о, мый түдлан ала улам, ала йöршынат уке улам* (Ончыко 1999-4, 80) perusteella marin kielen opiskelija – ilman opettajan neuvoja – luulee helposti jakson *уке улам* olevan liittomuoto "en ole". Tällainen ajatus syntyy vaivatta, kun kääntää sana sanalta *мый* + *уке* + *улам* = minä + ei + olen (vrt. *мый* + *улам* = minä + olen).

Imaus *мый уке улам* on syntaktisesti predikatiivilause, vaikka lauseen merkitys on eksistentiaalinen. Siinä on subjektina *мый* 'minä' ja predikatiivi *уке* 'ei-oleva'. Ei siis ole [minä en ole], vaan [minä ei-oleva olen]. Siten edellä ollut lause olisi suomeksi 'minä joko olen hänelle tai kerta kaikkiaan minua ei ole [hänelle]'. Marin *уке*-sanana käyttö vastaa suomen kielteisen eksistentiaalilauseen partitiivin käyttöä ja ilmaisee jonkin totaalisen puuttumisen: (*Lautanen on pöydässä, mutta ruokaa ei ole* '– – *кочкыш уке*' / – – *руока ei ole* '– – *кочкыш огыл*').

Vrt.:

Yksikön 1. persoonassa:

мый уке улам "minä olen ei-oleva" → 'minua ei ole'

мый сай улам 'minä olen hyvä'

мый туныктышо улам 'minä olen opettaja'

Yksikön 3. persoonassa:

тудо уке "hän [on] ei-oleva" → 'häntä ei ole'

тудо сай 'hän [on] hyvä'

тудо туныктышо 'hän [on] opettaja'

Myös kysymyslause syntyy helposti: *Эй, Пөкла кума!.. Залыште уке улат мо?* (Ончыко 1999-10, 83) 'Hei, Pökla-kummi! Eikö sinua ole salissa?' *Уке*-sanana jäljessä tuleva elementti voi olla myös eri (suplettiivisissa) tempuksissa (preesensissä vartalo on *ул-*, preteritissä *ыл-* ja futuurissa *лий-*): *Янгелде кугызан нимогай поянлыкшат уке улмаи.* (Крылова & Якимова 1991, 148) 'Jangelde-tsaarilla ei (kuulemma) ollut minkäänlaista rikkautta.' *Суртоза вате колена колта, икмыняр жап гыч пелашыжат уке лиеи* (futuuri). (Ончыко 1999-2, 144) 'Emäntä kuoli, jonkin ajan kuluttua hänen puolisoaankaan ei ole.' *Поро аван илымыж годымак изирак икшывыже, Дима, уке лие* (mennyt aika futuurissa). (Ончыко 1999-7, 125) 'Нувän äidin elämän aikana hänen piennä lastaan, Dimaa ei enää ollut.'

Ул-vartalosta (ja *лий*-vartalosta) voidaan muodostaa myös nominaalisia muotoja: *Шулдыранше кайык гай төршталтен колтыи да ен уке улмо верышке куржо.* (Ончыко 1999-11, 5) 'Siivekkään linnun lailla hypähteli ja juoksi autioon [← "ihmistä puuttuvaan"] paikkaan.'; *Мыйын куржемем эше огыт пале. Уке улмем паша деч вара, машинаи шинчаи тўналмеке веле шижыт.* (Ончыко 1999-7, 38) 'Minun pakoani eivät vielä tiedä. Minun katoamiseni ("olemattomuuteni") työn jälkeen, autoon istuttuaan vasta huomaavat.'

Sanan *ulo* avulla voidaan muodostaa eräänlaisia liittotempuksia: *Каласыза, а таче тендан олаи кайыше машина лиеи? Мыйын паша уло yle.* (Ончыко 1999-7, 179) 'Sanokaa, entä onko (fut.) teillä tänään kaupunkiin menevää autoa? Minulla olisi asiaa.' – *мыйынат шочмо тувырем уло улмаи.* (Ончыко 1999-8, 43) '– minullakin oli [kuulemma] "syntymäpäitä" (tark. onnellista sunnuntailasta).'

Sanojen *ulo* ja *uke* käytön hahmottamista pahiten hankaloittaa se, että ne muodostavat *улаи-* ja *лияи-*verbin kanssa yhdessä eksistentiaalisuuden ilmaissisarjan (ks. Bartens 1996, 73–76). Tämä on varmaan suurin syy siihenkin, että *ulo* ja *uke* usein mainitaan *улаи-*verbin taivutuksen yhteydessä, kuten edellä on todettu. On kuitenkin syytä muistaa, että eksistentiaalisissa lauseissa sanaa *ulo* käytetään pääsääntöisesti preesensissä ja 3. persoonan subjektin yhteydessä (sekä liittotempuksissa). Esimerkiksi *A on B:ssä* -tyyppisessä ilmaisussa yksikön 3. persoonan subjektin yhteydessä ei tavallisesti käytetä *улаи-*verbiä (*Тудо тыште* 'Hän [on] täällä'). Lauseeseen voi kuitenkin liittää joko sanan *ulo* tai *улаи-*verbin preesensin yksikön 3. persoonan muodon *улеи*, esim. "– *Кавалерет тыште уло?*" "Уке". (Ончыко 1998-11, 63) "Onko ritarisi täällä?" "Ei"; vrt. *Эй, кө ты суртышто улеи!?* (Ончыко 1999-12, 21) 'Hei, kuka on tässä talossa!'. Edellisessä tapauksessa *ulo*-sanalla subjektin tarkoitteen olemassaoloa on korostettu ja jälkimmäisessä tapauksessa *улеи-*verbi on pelkkä kopula, jonka käyttö on melko harvinaista. Muissa persoonissa ja aikamuodoissa käytetään *улаи-* ja *лияи-*verbejä, toisin sanoen lauseen eksistentiaalisuus ei ilmene predikaatista: *Мый? Мый тыште улам.* (Ончыко 1999-8, 114) 'Minäkö? Minä tässä olen'. *Уло*-sanana käytössä on eräs horjuvuus, joka koskee monikon 3. persoonan subjektia. Preesensin eksistentiaalisissa lauseissa *ulo*-sanana sijasta käytetään useimmiten *улаи-*verbin monikon 3. persoonan muotoa, jos subjektiin on liitetty monikollisuutta osoittava suffiksi *-влак*. Tämä koskee

myös omistuslauseita: *Йёра эше Йоргийын йолташыже-влак улыт*, – – (Ончыко 1998-11, 25) 'Hyvä [on], Jorgilla on vielä kavereita'. Puheena oleva monikon 3. persoonan muodon käyttö ei ole kuitenkaan sääntö, vaan halutesaan aina sen voi korvata *уло*-sanalla.

Уке taas on eksistentiaalisen lauseen predikaattina huomattavasti laajemmassa käytössä kuin *уло*, kuten edellä on esimerkeistä käynyt ilmi. Sitä voi käyttää kaikissa persoonissa ja aikamuodoissa: *кушто ме уке улына, тушто эре сай*. (Ончыко 1996-8, 53) 'Missä meitä ei ole, siellä on aina hyvä'; *Мый уке лиям гынат, порын шарналте*, – – (Ончыко 1999-7, 83) 'Jos [käy, että] minua ei ole, muistele hyvällä'; *Тудо тыште укеат дыр*. (Ончыко 1998-12, 90) 'Ei hän varmaankaan ole täällä'. Viimeisen esimerkin kaltaisissa lauseissa on periaatteessa mahdollista käyttää *уке*-sanana sijasta kielteistä kopulaa, esimerkiksi preesensissä muotoja *омыл, отыл, огыл* jne., jotka ovat kieltoverbin ja *улаш*-verbin vartalon sulaumia (*ом + ул, от + ул* jne., ks. Alhoniemi 1985, 117). Kyseisessä tapauksessa halutaan kieltää paikka eikä olemassaoloa, esim. *Сита, сценыште отыл, мый денем улат*. (Ончыко 1999-01, 26) 'Riittää, sinä et ole näyttämöllä, olet minun kanssani'.

Koska *уке* käyttäytyy eksistentiaalisen lauseen predikaattina syntaktisesti predikatiivin tavoin, on lauseessa oleva kopula mahdollista laittaa myös kielteiseen muotoon. Tällöin halutaan kieltää jonkin olemattomuus, kuten: *Оксам уке огыл вет*. (Ончыко 1999-7, 75) '[Rahani ei-oleva ei ole →] Eihän ole niin, ettei minulla ole rahaa'.

Edellä on käsitelty sitä, millaista tietoa – erityisesti vieraskielisten – marin kielen opiskelijoiden käyttämät teokset antavat sanojen *уло* ja *уке* käyttötavoista. Lisäksi on esitetty pääkohdittain ja konkreettisin esimerkein sellaisia käyttötapoja, joita tulee vastaan muuhun kuin oppimateriaaliin tutustuttaessa. Se miten vähän kyseisiä sanoja on tähän mennessä kuvattu eri opiskelumateriaaleissa, määrä tuntuu suhteettoman mitättömältä ajatellen kyseisten sanojen esiintymistäajuutta ja tavanomaisuutta. Mainittu tilanne johtuu toisaalta vieraan kielen, lähinnä venäjän, mukaisesta oppikirjojen sisällöstä ja kielioppitraditiosta ja toisaalta siitä, että sanojen *уло* ja *уке* käyttötapoja ei voi selittää kuin syntaktisella kuvauksella. Yleensä muoto-opista liikkeelle lähtevissä oppikirjoissa ja pienissä tiloissa sanojen merkityksiä esittävässä sanakirjoissa nämä sanat ovat siis hankalasti kuvattavissa. Nykyinen tilanne ei ole ongelma maria äidinkielenään puhuville, mutta ne, jotka opettelevat maria vieraana kielenä, joutuvat keräämään sanoja *уло* ja *уке* koskevia tietoja eri lähteistä. Marin kirjakielen kehittämistä ja vaalimista ajatellen näkisimme mielellämme opiskelukäyttöön suunnatun, marin kielen ominaisuuksiin soveltuvan lauseopillisen kuvauksen, jossa on otettu huomioon sanojen *уло* ja *уке* kaltaiset tapaukset, joiden käsittely pelkkien merkitysten ja muotojen perusteella on hankalaa.

Lähteet

- Григорьев, Я. Г. 1953: *Марийский язык. Пособие для начинающих изучать марийский язык*. Йошкар-Ола: Марийское книжное издательство.
- Зорина, З. Г. & Крылова, Г. С. & Якимова, Э. С. 1990: *Марийский язык для всех. Часть I*. Йошкар-Ола: Марийское книжное издательство.
- Крылова, Г. С. & Якимова, Э. С. 1991: *Марийский язык для всех. Часть II*. Йошкар-Ола: Марийское книжное издательство.
- Ончыко = Тылзе еда савыкталтше сьлнымут да мер-политик журнал. Marinkielinen kirjallisuus- ja taideaikakauslehti.
- СМЯ 8 = А. А. Абрамова ум. (toim.) 1990–2005: *Словарь марийского языка*. Йошкар-Ола: Марийское книжное издательство.
- Учаев, З. В. 1993: *Марий йылме. Теорий. 5–9 класслан учебник*. Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш.
- Учаев, З. В. & Ефремов, А. С. 1998: *Поро кече! 30 уроков марийского языка*. Йошкар-Ола: Марийское книжное издательство.
- Alhoniemi, Alho 1985: *Marin kielioppi*. Apuneuvoja suomalais-ugrilaisen kielten opintoja varten X. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 1986: *Marin kielen lukemisto sanastoineen*. Apuneuvoja suomalais-ugrilaisen kielten opintoja varten XI. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Bartens, Raija 1996: Die positive und negative Existenziale in den finnisch-ugrischen Sprachen. – *Ural-Altäische Jahrbücher. Neue Folge* 14: 58–97.
- Beke, Ödön 1911: *Cseremisz nyelvtan*. Finnugor füzetek 16. Budapest: Magyar Tudomány Akadémia.
- Bereczki, Gábor 1990: *Chrestomathia Ceremissica*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Genetz, Arvid 1889: Ost-tscheremissische Sprachstudien. – *SUSA VII*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Porkka 1895 = Porkka, Volmari 1895: *Volmari Porkka's Tscheremissische Texte mit Übersetzung*. Herausgegeben von Arvid Genetz. *SUSA XIII*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Ramstedt, G. J. 1902: *Bergtscheremissische Sprachstudien*. *SUST XVII*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Wichmann, György 1908: *Mutatvány az urzsumi. Cseremisz költészetéből*. Nyelvtudományi Közlemények XXXVIII. Budapest.